

Añzakly tomus: Badalga -11: Duşmanyň garşylanyşy

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Añzakly tomus: Badalga -11: Duşmanyň garşylanyşy DUŞMANYŇ GARŞYLANYŞY

Ýagynyň öňünden çykmalý dört müň atly goşunyň iki müni, şeýle hem pyýada goşun, iki günüň içinde Gökdepe galasyna ýygnandy. Atly goşunyň ýetmezini Börmeden, Dykma serdaryň ýigitlerinden dolmaly edibem ýola düşdiler. Goşunyň umumy ýolbaşçylygy Berdimyrat hana ynanyldy. Aýratynlykda pyýada goşuna Orazmämet han, atly goşuna Garabatyr baştutan ediliп bellenildi. Her gala hany öz ýigitlerine ýolbaşçylyk etmeli we olaryň arasyndan onbaşylary, yüzbaşylary saýlamaly. Serkerdeleriň baş maslahatçysy hökmünde goşunyň ýanyna Gurbanmyrat işanam goşuldy.

Börmede uzak eglenmeli bolmadylar. Çünkü, Dykma serdar ol ýere Gulbatyr serdary bir gün öň iberipdi we ol eýýäm ýigitleriň gerekli mukdaryny artygy bilen jem edip goýupdy.

Şol ýerde goşuna Gyzylarbat hany Sopy han hem öz atylary bilen goşuldy. Ol ekabyrlara ors goşunynyň eýýäm Tersakandan çykyp, bări gaýdandyklary barada maglumatyň bardygyny aýtdy. Şonuň üçinem, haýal etmän Bendesene tarap ýola düşdiler.

Egerde, duşmany Bendesenden yzyna gaýtaryp bilsediler, onda Ahal ülkesiniň abraý bilen goraldygy bolýardy. Egerde, ondanam aňyrda, Hojagaladan serpikdirilseler, onda, duşmanyň düýbünden Ahala aýak sekdirilmediği boljakdy.

Ala meýdanda bagty synap görmek islegi şol wagt ekabyrlaryň hemmesinde-de dörän bolsa gerek, Bendesende geçirilen gysgajyk maslahatdan soň, Orazmämet hanyň, Sopy hanyň, Gurbanmyrat işanyň ýolbaşçylygynda pyýada goşuny şol ýerde galdyryp, Berdimyrat han, Dykma serdar, Garabatyr dagy atly goşun bilen Hojagala tarap ýöriş etdiler.

Emma entek Hojagala ýetmäňkäler, dar jülgäniň içinde ors

goşunlarynyň awangardy bilen ýüzbe-ýüz gabat geldiler. San taýdan azdyklary görnüp duran hem bolsa, kazaklar yza çekilmek barada pikirem etmediler. Gaýtam: gepleşik geçirimmelimi ýa urşa girmelimi, diýsip, türkmen ekabyrlary at üstünde maslahat edýänçäler, olar eýýäm ala-goh bolşup ot açyp başladylar. Berdimyrat han ýigitleri ikä bölüp, Dykma serdar bilen Garabatyryň hersine duşmanyň bir tarapyndan aýlanmaklygy, eger-de ýagdaý bolsa arkalaryna geçip ýeňselerinden urmaklygy, gabawa salmaklygy buýurdu.

Jülgäniň dardygy hem-de iki tarapyň ulyly-kiçili dag gerişleri bilen gurşalandygы sebäpli ýigitleriň agyp-dönmelerine maý bolmady. Şonuň üçinem, Garabatyr bilen Dykma serdaryň hersi iki ýüz atlyny yzyna tirkäp hüjüme ugrady. Berdimyar han duşmanyň çat maňlaýyndan urmak üçin jülgäniň agzyna bent boldy.

Dykma serdar dagy sag tarapdaky kert gaýanyň düýbüni syryp akyp ýatan çeşmeden at urduryp geçdiler-de, onuň aňyrsyndaky gyrymsy agaçlary, düye ýaly daşlary, kert gaýalary penalap, duşmany atym aralygyna getirmek üçin birsyhly öne süýsdiler. Şol aralykda-da, duşmanyň «şuwlaşyp» gelýän gyzgyn gülleleri üç-dört sany ýigidi ýaralady. Şondan soň olaram kazaklara tarap ok atyp başladylar. Emma duşmanyň arasynda hiç hili başagaýlyk döremedi. Çünkü, türkmen ýigitleriniň atýan oklary olara ýetmeýärdi. Kazaklaryň özlerini beýle arkaýyn alyp barýandyklarynyň sebäbinin şoldugyna türkmenlerem basym göz yetirdiler.

Bu ýagdaýy Berdimyrat hanam duýdy we duşmanyň ünsuni Dykma serdar dagynyň sowmak üçin üç ýüz atlyny öne çykardy we ok atmaklygy, ýagdaý bolsa garjaşma girişmegini buýurdu.

Emma kazaklaryň atýan oklary gerekli menzillerine ýetmänkäler olaryňam on sanysyny atdan agdardy.

Ýigitler ýaradarlaryny alyp yzlaryna dolandylar.

Soldatlaryň atýan oklary çawup gelip Berdimyrat hanyň öz duran ýerine-de ýetdi we birnäçe aty şeýle hem üç adamy ýeňil-ýelpaýrak ýaralady.

Duşmanyň üstüne çep tarapdan hüjüm edýän Garabatyryň ýagdaýam Dykma serdaryňkydan gowy däl. Onuňam ýigitleri ýitgi yzyna

ýitgi çekdiler, emma duşmana zeper ýetirip bilmeler. Şonuň üçinem, Berdimyrat han oňa-da, Dykma serdara-da yza çekilmekligi buýurdy.

Birdenem jülgäniň sag tarapyndaky abanyp duran kert gaýanyň üstünde bir bölek atly peýda boldy. Olaryň iň öndäkisi-dor atly başy ak silkme telpekli, egni gyrmazy donly, aýagy ýumşak gara ädikli, inçesagat, süýnmegräk ak ýüzli, görmegeý, syratly ýigit daş-toweregine nazar aylady-da, dagyň iň eňhit ýerlerini peýläp, ors goşunlarynyň üstüne at goýdy. Dag goçlary ýaly heşerilişip duran ýigitlerem onuň yzy bilen «gykuwlaşyp» aşak indiler.

Berdimyrat han olary kömege gelen ýomutlardyr öýtdi. Şowsuz hüjümden dolanyp gelýän Dykma serdar bolsa kimdiklerini anyklajagam bolmady-da, hemayat bermek üçin at başyny şol tarapa öwürdi. Ýone, gümmürdäp çykan top oklary ony ýene-de yza dolanmaga mejbur etdi. Dagdan inen atlylar bolsa eýyäm duşman bilen garjaşma urşuny edip ýördiler. Şonuň üçinem, soldatlar olara garşy top işledip bilmeler.

Egri gylyçlaryň ýygy-ýygydan inip çykmasы ors soldatlarynyň öndäki sanypy mazaly seýrekledi. Olaryň arasynda aljyraňylyk başlandy. Sebäbi, duýdansyz peýda bolan türkmen ýigitleri ors soldatlary bilen şeýle bir garyşdylar welin, olar indi top-a beýle-de dursun, tüpeň bilen arkaýyn atmana-da maý tapmaýardylar. Şonuň üçinem assa-ýuwaş yza çekilip ugrandyklaryny özlerem bilmän galduýar.

Şondan soň gyrmazy donly ýigidiň nökerleri gylyç syryp, topçularnyň üstüne topuldylar. Topçularnyň toplaryny süýräp yza çekilyändiklerini görüp Dykma serdar ýene-de şol tarapa at goýdy. Çabga ýaly ýagýan okuň aşagynda häliden bări atyny kä öňe, kä yza debsiläp, hars urup ýören Garabatyram ýigitleri bilen söweşiň gidip duran ýerine tarap yöneldi.

Jülgäniň dardygyna garamazdan, Berdimyrat han hälki üç yüz atlynam şol tarapa gönderdi. Türkmenler dört bölek bolup soldatlary gysaja salyp başladylar. Orslary Ahala aýak basmankalar yzlaryna kowmak baradaky arzuwyň hasyl bolaýmagynyň ahmaldygy göründi. Ýigitleriň ruhy göterildi. Göwünleri joşdy. Entek söweše goýberilmän, gezeklerine garaşyp

duranlaram üzeňňä galşyp, duşman sary gylyçlaryny bulaýlaşdylar, ýaranlaryna goldaw bermek üçin «how» çekdiler, öne-öne owsundylar. Özleriniňem çozusa iberilmeklerini haýış edip, Berdimyrat hana birnäçe gezek ýüz tutdylar.

Oňa çenli kolonnanyň yzky hatarlaram gelip ýetdi-de, olar uzak aralykdaky belentlikden Dykma serdaryň, Garabatyryň entek duşman bilen garjaşyp ýetişmedik atylaryny top okuna tutup başladylar. Uzaga atýan tüpeňleri bilen sähel salymyň içinde türkmen ýigitlerini edil, palaç ýatyran ýaly etdiler.

Ýagdaý ýene-de kynlaşdy. Dykma serdar bilen Garabatyr birnäçe ýigitlerini ýitirip, yzlaryna dolandylar.

Duşmanyň ortasynda indi diňe duýdansyz peýda bolan gyzyl donly ýigidiň nökerleri galdy. Olar dürlü emeller arkaly duşmana iňňän köp zyýan ýetirdiler. Iki topçyny hatardan çykardylar çykgynszız ýagdaýa düşendiklerini duýanlaryndanam edil gelendäkileri ýaly «gykuwlaşyk» gaýra çekildiler. Söweşip baryşlaryna soldatlaryň arasyndan edil hamyrdan gyl sogrulan ýaly emaý bilen çykdylar-da, dagyň yüzündäki äpet daşlara bukulyşyp, ýokarlygyna tarap suwuldylar ötägitdiler. Olaryň aşagyndaky atlaryň sakgyç ýaly süýnüp, gerek ýerinde sozulyp, ýazylyp, üstündäki ýigitleriň göwünlerine görä kä saga, kä sola agyp-dönüp baryşlaryna soldatlar haýran galdylar. Olar ýa-ha tomşa gyzyp, şol atlara tarap ok atmalydyklaryny unutdylar, ýa-da atmana dözmediler.

Atlylar bolsa göz açyp-ýumasy salymyň içinde başky peýda bolan ýerlerine, dagyň çür başyna çykdylar-da, bärilerine bakyp telpeklerini bulaýlaşdylar duruberdiler. Gyrmzy donly ýigidiň dor aty bolsa çarpaýa galdy-da, duşmana haýbat atýan ýaly daglary ýaňlandyryp diýseň haýbatly kişnedi. At öň aýaklaryny ýere goýup-goýmanka-da üzerinde oturan ýigit goltugyndan ak kepderi çykardy. Uçurdy.

Ýigitler: «Guşly batyr-da, Guşly batyr» bolşup gygyryşdylar.

Duşmanlar Ruhy batyra tarap top atdylar. Top oky onuň duran gaýasynyň orta bilini tozadyp goýberdi. Töwerege daş owuntyklary pytrady. Ruhy batyr o zatlara ünsem bermedi. Topçulara tarap gylyjyny bulady-da, at başyny öwürdi ötägitdi. Ülker ýaly bir toplum bolup duran ýigitlerem onuň yzyna

düşdiler.

Şondan soň soldatlar gök asmanyň ýüzünde «şapyrt-şapyrt» edip aşyr atyp ýören kepderini oka tutdular. Kepderi bolsa ajal oduny sepeleyän tüpeňlerden, toplardan çykýan tüsseleriň arasyndan sowlup geçdi-de, Ruhy batyryň giden ugruna tarap pessaýlap ugrady. Barybam göni eýesiniň egnine gondy.

Şondan soň, soldatlar toplarynyň nilini öňlerinde toplum tutup duran ýigitlere tarap öwürdiler.

Berdimyrat han goşuna yza, Bendesene dönmek barada buýruk berdi.

Duşmanyň golaýlandygyny eşiden Bendesenliler eýýäm göç üstünde ekenler. Ol ýerde, Gurbanmyrat işanyň ýolbaşçylygynda galan pyýada goşuny hem alyp, Berdimyrat han at başyny çekmezden Bama tarap ýoluny dowam etdirdi. Bamylylara derhal Gökdepä ugramaklygy tabşyryp, özleri Börmä gitdiler. Şol ýerde goşuna dynç almagy tabşyryp, ekabyrlaryň özleri Dykma serdaryň galasyna maslahata ýygnandylar.

Wagt çäkli bolangoň, maslahat çay-nahar gelmezindenem öň başlandy.

Gurbanmyrat işana bolan işi gysgaça beýan etdiler. Ol gözlerini tegeläp, oturanlaryň yüzüne birin-birin seretdi-de, görkezme berip başlady.

– Bendesenden başlap ähli obalary Gökdepä götürmeli. Göçe şu günüň özünde şu pursadyň özünde başlamaly. Goşunyň hemmesini äkitmeli däl. Goý, Garabatyr atly goşun bilen şu ýerde galsyn. Hem-ä göce kömek ederler, hemem halkyň aýagy ýygnanýança duşmany güýmärler. – Ol Berdimyrat hana tarap ýapyryldy. – Nähili görýäň şu maslahaty, han?

Geleli bări sesini çykarman, agyr oýa batyp oturan Berdimyrat han usullyk bilen başyny galdyrdy.

– Makyl gürrüň, işan aga. Ýone, ýene bir maslahat bar. Ýaňy ýolda-da köp pikir etdim şo barada, gelelim bärem şony alada edip otyryn.

Gurbanmyrat işan çalarak gobsunyp öňe omzady.

– Howwa...

– Ýagny, ýaňy özüňizem aýtdyňyz, duşmany güýmemeli, wagt

utmaly, diýdiňiz. Şonuň üçinem, ine, şü... – Ol Dykma serdara tarap baş atdy. – Serdar aga öňem orslar bilen birnäçe gezek ysgaşyp gören adam, kime ynanmasalaram şuňa ynanarlar, meň diýjek bolýan zadym bäs-üç sany adam bilen serdar agany biz tarapdan boýun sunup barýan adam hökmünde ibermeli. Elbetde, serdar aganyň özi göwnese...

Gurbanmyrat işan sowuklaç ýylgyrdy-da, sorag gatyşykly nägile nazar bilen Berdimyrat hanyň yüzüne seretdi.

– O nähili boýun sunup barýan adam hökmünde? Seň aýdýanyň näme, Berdimyrat?

– Men wagt utmak üçin diýýän, işan aga.

– Weý, ine bardam-da. Ynandylaram-da. Onsoň näme? Ýa: bor onda, boýun bolýan bolsaňyz biz-ä yzymyza gaýdyberjek, diýäge-de, yzlaryna döner ötägidibererler öýdýäňmi? Ýa Dykma bilen gep nokatlaşyp bäs-üç gün eglenelerler öýdýäňizmi? Boýun bolýan bolsaňyz hany, beýleki han-begleriňizem gelsinler, Gökdepä-de bizi özleri eltsinler, urşuň bolmajakdygyny şol ýerde halkyň öňüne çykyp aýtsynlar, bizem öz sözümüz şol ýerde halka sözläli, diýseler näme? Dykma serdar şonda nätmeli? Ýa özlerinden özleri tebil tapaga-da, Dykma serdaram ýanlaryna alyp ýörişi dowam etdiriberseler näme? Tazy gören tilki ýaly şu gaçyp barşyňa yzyňa döäge-de, Dykma serdary olaryň elinden alyp gaýtmana ýagdaýyň barmy? – Gurbanmyrat işan hasam janyndan syzdyryp gepledı. – Ahow, inim, olara Dykma serdar däl-de, Ahal gerek! Düşdüňmi, Ahal!

Berdimyrat han öz eden teklibinden utanýan ýaly gyzaryp aşak bakdy. Ony bu oňaýsyz ýagdaýdan Orazmämmet han alyp çykdy.

– Berdimyrat hanyň aýdýanyňzyň jany bar – diýip, ol endigine görä boguljyrap gepledı. – Ýagdaý bolsa ugruny tapyp duşmany eglemeli. Ol dogry. Ýone, işan aganyňam aýdýanlary dogry. Olar bu wagt edil, etiň ysyny alan aç arslan ýalydyrlar. Özlerini nähili alyp barjakdyklaryny öňünden bilip bolmaz. Ýone şu iki pikiri bir ýere birleşdirip aralykdan bir pikir çykarmak mümkün. Ýagny, Dykma serdary ibermeli, ýone, ýalandan boýun sunup barýan hökmünde däl-de, çyndan, ilçi hökmünde ibermeli. – Orazmämmet han: aýtsammykam, aýtmasammykam, diýýän ýaly, böwrüni diňläp ep-esli oturdy-da, gözlerini güldürüp boýnunu

bir tarapa gyşartdy. – Elbetde göwneseňiz... Oňlasaňyz... Makul bilseňiz... Bu meň öz pikirim... Ýagny... Dykma serdar barmaly-da: biz salgyt tölemäne razy, ýöne, Ahala girmäň, şu ýerden yzyňyza gaýdyň, diýmeli.

Gurbanmyrat işan oturan ýerinde ellerini serdi.

– Ahow, olar bizden salgyt soranoklar-a, Orazmämmet.

– Soramasalarım teklip edip görmeli.

– Çyndanmy ýa onam pirim edip aýtmalymy?

– Men şu wagt çynyň gürrüňini edýän, işan aga. Şu teklibimiz kabul bolsa biz uly bir gyrgynçylygyň öňüni alarys. Sebäbi, Gazawatly ýomutlaram salgyt tölemändikleri üçin şol güne düşüp diler.

– Gazawat türkmenlerine salgydy olar Hywany basyp alanlaryndan soň, uruş üçin eden çykajylarynyň muzdy hökmünde saldylar. Biz bolsak entek Ahaly olara beremizok.

– Dogry, ýöne, ýaňky aýdyşym ýaly şu syýasatyrgyz başa barsa biz iki belanyň birinden gutulýas. Başa barmasa welin, olar barybir şol salgydy bizden alarlar. Onda-da Gazawat türkmenlerinden alyşlary ýaly uly gyrgynçylykdan soň törümize geçenlerinden soň, gözümize basyp alarlar.

– Yeňenlerinden soň diýjek bolýaňmy?

– Howwa, işan aga, yeňenlerinden soň.

– Sen ýeňilmek hakda däl-de, ýeňmek hakda pikir et, Orazmämmet. Näme, beýle kibtiňi ir gysýaň-la, how, sen!

– Men öz pikirim aýtdym, işan aga, galanynam özüňiz biliň.

– Öz pikirim, öz pikirim diýip siz aýtjagyňzy aýdyp otursyňz-la haw – Gurbanmyrat işan Berdimyrat hanyň ýüzüne seretdi – Ýeri bolýa, bardy-geldi olar şoňa razy bolaýsalar näme? Salgyt berjekmi? Bermelimi?

– Bermeli! – diýip, Berdimyrat han čürt-kesik aýtdy. – Iki mesele ýüze çykanda şonuň hökman bähbitlisini saýlap almaly. Biz öň Hanmämmet atalyk ýaly orslaryň güýjünü öz gözü bilen gören adamlaryň gepine gulak asmadyk. Emma, ine, ýap-ýaňja ol güýjüň nähilidigini özüňizem gördüňiz. Ýarag kämilligi deň däl. Bizde olaňky ýaly goşun serenjamý ýok. – Han Garabatyra tarap elini uzatdy. – Ine, şular ýaly bir gerçek goç ýigidi şolaryň iň bir züwwetdinem elindäki tüpeň bilen ep-esli

aralykdan atyp öldürip bilyä. Top bilen bolsa bir bada kyrk-elli adamyň ýok edip bilyäler. Şu ýagdaýda ol ýaga garşy durmaklyk göni ölüme gitmekden başga hiç zat däl. Gylyja baýrynylyp duşmana göz grkezilýän uruş däl bi.

– Nä-ätdiňiz-aý myny... – diýende Gurbanmyrat işanyň sesi iňňän ynjyly çykdy. – Birinjiden-ä näme beýle bir gezek görenden duşmanyň öňünde ýaýaplaberdiňiz, ikinjidenem siz näme, şunça güýç bilen şunça ýol söküp gelýän goşun siziň baş apbasynyňza gyzyp yzyna döner öydýäňizmi? Onsoňam aýtdym-a men: olara pul gerekgä, Ahal gerek! Olar bilen diňe dös direşip geleşmeli. Başga ýol ýok.

– Aho-ow, adamlar, Kurandan ant içild-ä – diýende Garabatyň gahardan ýaňa aglaýjak boldy. – Indiden soň aýdyp oturan gürrüňiiz nähili?

Gurbanmyrat işanyň ýuki ýeňlän ýaly boldy.

– Ana, menem şony aýdýan-da... Indi başga ýol ýok, diýýänim şoda...

– Siziň antyňyzyňam, şertiňiziňem gaçyp gidýän ýeri ýok – diýip, Orazmämmet han Garabatyra tarap gaharly seretdi. – Teklibi kabul etseler-ä gowy zat, jan bereniňden zat bereniň ýagşy. Üstesine-de, duşman ýurda girenok. Urşa hajat galanok. Ant-şert köýenok. Kabul etmeselerem näme, ýitirýän zadymyz ýok. Bar zat öñki-öňkiligine galýa. Antyňam öñki güýjünde galýa, şertiňem. Olaryň Dykma serdary alyp galmaklaryna-da bahana galanok. Sebäbi, mesele hile üçin däl-de, hakyky suratda goýulýa. Taýagyň haýsy ujuny saýlasaňyz saýlaýyň, diýilýä. Galyberse-de, iň bolmanda halk gala ýygnanýança baş-üç gün maý-a bolar. Häzirki pursatda biziň üçin şolam az zat däl.

– Şüý-äbiceme-de däl ýaly – diýip, Gurbanmyrat işan esli wagtlap böwrüni diňläp, içini hümledip oturandan soň öz-özi bilen gürleşýän ýaly eşidiler-eşidilmez seslendi. – Duşman ýurda girmese bolýa. O-da bir çykalga. Özem gowy çykalga. Geliň, şony şeýdip göreliň. Şeýtsek ähtibarlyrak bor.

Bu teklibem kabul edildi. Ahyrsoňunda Dykma serdaryň öz razylygyny soradylar. Onuň jogaby nagt boldy.

– Şu işiň parahatçylykly ýol bilen çözülmegi üçin men janymy

orta goýmalam bolsa taýýar. Üstesine-de şu goşunyň öňüne düşüp gelýän serkerde ho-ol, baýak maňa Akberdiden hat iberen Lazarmışyn. Yene bir haýyşym bar, o-da soň gümürtik gürrrüň bolmaz ýaly, ýanyma Gyzylarbadyň hany Sopy hanam goşuň. Bäş alty-sany nökerem beriň.

Şonuň bilenem maslahat tamamlandı. İlçiler gaýdyp gelýänçäler Gurbanmyrat işan, Gulbatyr serdar atly goşunyň bir bölegi bilen Börmede galmaly edildi. Berdimyrat hanyň özi bolsa, galadaky taýýarlyk işlerine gözegçilik etmek üçin, Orazmämmet hanam alyp goşun bilen Gökdepä gitmeli. Garabatyr öz atlylary bilen duşmanyň gelýän ýoluna gözegçilik etmeli. Olaryň hereketleri barada Gökdepä habar ýetirip durmaly. Göçýänlere ýardam etmeli. Olary gyssamaly. Howlukdyrmaly. Dykma serdar dagy dolanyp gelenlerinden soň, gepleşigiň netijesini haýal etmän ekabyrlara ýetirmeli. Gepleşik oňyn çözülen bolsa, olar bilen bilelikde gala barmaly.

İlçiler haýal etmän ýola düşdüler.

Sähelce salymyň içinde goşunam aýaga galdyryldy. Maslahatyň gelen netijesine görä her kim özüne buýrulan ýumşuň ugruna gitdi. Galjaklar galdy. Yüregedüşgiç pursatlar başlandı. Börmäni başagaýlyk gurşap aldy. Göç başlandı. Güllenen keçeler basylman, gaplanan ýorganlar köklenmän galdy. Toý-tomgy hakda-ha gürrüňem ýok, baglanyp oturlan ýaslaram Gökdepä göçürildi. Üci geçen bolsa ýedisi, ýedisi geçen bolsa kyrky şol ýerde bellemeli edildi.

Hatda obanyň içinde ülpüldeşip ýören pişiklerem hamala bir ýana howlukýan ýaly iki ýana zymdyrylyşdylar, öňlerinden adam çyksa ýagy barada habarlaşmakçy bolýan ýaly saklandylar-da, öň aýaklarynyň birini galdyryp duruşlaryna aşaklyk bilen onuň yüzüne seredişdiler, birdenem ondan idili habaryň çykmajakdygyna gözleri ýeten ýaly ýüzlerini öňe tarap öwürdiler-de, ümdüzlerine tutdurduylar.

Itleriňem guýrukłarynyň aşağına otly kesindi gysdyrylan ýaly boldy. Adamlar nirä üýseler olaram şol ýere bardylar. Çommalyşyp oturyşlaryna näme barada gürrüň edýändiklerini aňmakçy bolýan dek, kellelerini kä oýan, kä buýan gyşardyşyp yüzlerine ýeke-ýeke, siňe-siňe čiňerilişdiler. Birdenem

gürrüňleri gulaklaryna ýakmadyk ýaly ýaltalyk bilen ýerlerinden turdular-da, dillerini sallaşyp beýleki bir toparyň duran ýerine tarap seňkildeşip gitdiler. Käte bolsa bir ýere üýşüp özbaşlaryna keltejik «maslahat» etdiler. Özlerine sala salynmaýandygy üçin kine edýän ýaly adamlara tarap gyýa-gyýa garaşdylar.

Towuklara näme, düýn öyländen bări şolaram guzlamalaryny goýdular. Horazlardanam ses-üýn çykanok. Sakgallaryny sallaşyp, abşanaklaşan bolşup ýörler. Umuman, bütin dünýäni elhenç bir petiş howa gaplap aldy.

Şeýdip bir gün geçdi. Ertesi öylänaralar Bamý tarapdan bir bölek atly göründi. Muny ýaşulylara habar berdiler. Olary Dykma serdar dagydyr öydüp, Gurbanmyrat işan uludan demini aldy. Gulbatyr serdaram alyp daş çykdy. Serdar ýola tarap ýiti-ýiti seretdi-de:

— Aý, ýok, olar-a däl. Başga adamlar. Özlerem gaty ýadaw. Aýaklaryny zordan alýalar, aralarynda pyýadalaran bar – diýdi. Oňa çenlem atlylar golaýlaşdylar. Olaryň bolup gelişleri doğrudanam elhenç bir zatdan gorkana meňzeýär. Hemmesiniň ýüzi howsalaly. Göwreleri argyn. Sus. Derden ýaňa eşikleri ölmýžzyk. Üsti-başlary tot-tozan. Edil ajalyň agzyndan sypan ýaly. Hatda münüp gelýän atlaram boýunlaryny sallaşyp zordan ätleýärler. Has golaýa gelenlerinden soň aralarynda ýaralylaryňam bardygy belli boldy.

Gurbanmyrat işanyň ýşarat etmegin bilen, nökerleriň baş-on sanysy olara kömege ylgady.

Ýaralylary heniz göçüp ýetişmedikleriniň öýlerine, sygmadyklaryny jaýlaryň kölegelerinde ýerleşdirdiler. Tebiçilikden baş çykarýanlary kömege çagyrdylar. Bolşuna görä däri-derman etdiler.

Tanyşmy ýa daşyndan tanaýamy, ullakan gözleri peträp duran, kirpikleriň uý geňler galaýmaly suratda çowly, irimçek göwreli, gyrçuw gara sakgally, kyrk ýaşlaryndaky garaýagyz bir kişi salam-helik ýok, atdan düşüşi ýaly agsaklap, towsaklap Gurbanmyrat işana tarap ylgady. Gelşi ýalam demi-demine ýetmän gürläp başlady.

— Bizi taladylar, işan aga. Orslar taladylar. Juda bek

taladylar. Hojagala bilen Margyzyň arasynda çopanlary goraglap ýörkäk üstümize döküldiler. Biz garşylyk görkezdik. Ýone, olar köplük ekenler. Tüpeňlerem atgyr. Golaýyna getirmän, ep-esli aralykdan bagryň garaldyp durlar. Köpümüz öldi. Biz bir topar meýit bilen dört müň goýny taşlap gaçmaly bolduk. Olar bizi Bendesene çenli kowaladylar. Biz ol ýerde eglenmän, Bama gaýtdyk. Atly gazaklaram pyýadalaryny Bendesende goýdular-da, özleri toplaryny süýreşip ýene-de yzymyza düşdüler. Biz Garaseňhere gaçdyk. 0ňa çenli sanymyzam ep-esli azaldy. Garaseňerde iki ýüz sany atly gazak yzymyzdan ýetip, daşymyza aýlandylar. Ýalşynmaýan bolsa şolaryň hemmesi dagstanlylardy. Sebäbi, öz aralarynda türkçe geplänlerini eşitdik. Doly aňşyrmadık welin, bizedem-ä bir zatlar diýip gygyryşýardylar. Biz gabawdan çykmak üçin ýalaňaç ellişimiz bilen olaryň üstüne çozduk. Hern-ä atlarymyz alyp çykaýdy, ýogsam o ýagdaýda biz gabawy böwsüp bilmezdik. Ine, işan aga, şeýdip zordan başymyzy gutardyk. – Ol elini egwar görnüşde duran ýa ýere çöküp oturan ýoldaşlaryna tarap aýlap goýberdi. – Kyrk-elli adamdan galany ine, şular. Orslarda rehim-şepagat ýok ekeni, işan aga. Keýp edip gyryalar. Öz edýän işlerinden lezzet alýalar. Garaseňerde-de olar azyndan üç-dört müň goýny-ha ele salandyrlar. Sebäbi, ol ýeriň çopanlary goragsyz ekeni.

– Şol ýerde olar üç ýüzden gowrak düye-de sürdüler – diýip, geleli bäri bir elinde atynyň jylawyny saklap, beýleki eli bilenem maňlaýyny tutup dikejegine oturan bir ýigit sesini gyryljyradyp gepledı. – Bamydan soň olaryň bir bölek atlysy Nyýazdepe obasyna tarap gitdi. Yaň ýolda eşitdik, Nyýazlylar olara berk gaýtawul beripdirler. Ýone, köp adamlaryny ýitiripdirler. Giden malyň hasaby bolsa iki müň goýup bilen dokuz ýüz düye diýdiler.

– Gele-gelmäne jemi on müň goýun bilen müň iki ýüz düýäni ele salan bolsalar biziň salgydymyzy başlaryna ýapsynlarmy – diýip, bir beýik daragt ýaly howalanyp duran Gulbatyr serdar uzaklara seredip durşuna aýtdy. Biliner-bilinmez ýylgyrdy. – Gowurdak edip öýlerine iberäýmeseler özler-ä iýip gutarybilmezler, onça maly.

– Aý, tutuş Garagumy goýundan dolduryp bereniňde-de doýarlykly

däl olar, serdar aga. Ondaňam olar eýýäm Ahalyň özüneň, malynam, mülküneň, adamlarynam özleriniňki hasap edip ýörler.
– Ýolda-yzda biziňkilere duşmadyňyzmy – diýip, Gulbatyr serdar gürrüniň terzini çalaragam bolsa üýtgedip goýberdi.

– Düýn Dykma serdar daga duşduk. Gepleşige barýan ekenler. Olara-da bar zady bolşy ýaly gürrüň berdik. Olar bizi size tarap ýolladylar. Baryberiň, bizem basym barýas, diýdiler. Ine-de ýata-tura gelşimiz.

– Garabatyr daga duşmadyňyzmy?

– Ýok, duşmadyk. Megerem olar uly ýoldan sowarak gezýän bolsalar gerek.

Gulbatyr serdar süňni larşan gala ýaly tutuş göwresi bilen yraň atdy.

– Maňa gulak assaňyz-a, işan aga Garabatyram çagyraga-da, başymyz birkä olaryňam yzy gelip ýetişmänkä, üstlerine cozmaly-da, ähli mallary yzyna almaly.

Gyrçuw sakgally kişi arka tapynan ýaly Gulbatyr serdara tarap owsundy.

– Wah, bir, şeýdeliň-le şony. Aslynda-da biz şony haýys etmek üçin şunça gün bări sizi gözläp ýörüs. Iň bolmanda wepat bolan ýoldaşlarymyzyň bir aryny alalyň. – Ol Gurbanmyrat işanyň alkymyna dykyldy. – Bir, ak pata beriň, işan aga! Bir, döküleliň-le şolaryň üstlerine! Bir, göz görkezeliliň-le! Onsoňam olar satan düýelerini yzyna alan ýomutlaram gyrdylar. Şu wagt barsak şolaram bize goşulýalar.

– Beýtsek ýitgi öňküdenem köp bor – diýip, Gurbanmyrat işan agyr oý içinde aşak bakyp durşuna adaja seslendi. – Onsoňam bu wagt biziň ilcilerimizem olaryň elinde. Olaryň ýagdaýlarynyňam bulaşmagy mümkün. Galyberse-de muňa uruş diýýärler, ähli zady gyssagara çözübem bolanok. Men ýeke özüm asylam çözüp bilemok. Maslahat bolsa tizara gala ýygnanmagy karar etdi. Ilatam göç üstünde. Uruş ana, şol ýerde boljak. Sizem gidiň-de, gören-eidenleriňize aýdyň, goý, hemmeler gala ýygnansynlar. Ýagyny gaýtaranymyzdan soň, alnan mallaryň hemmesini eýeli-eýesine bereris. Wepat bolanlaryňam näme, jaýlary jennetden bolsun. Il bähbidini, halk emlägini gorap şehit bolmak sogapdyr.

Gurbanmyrat işan kelteräk doga okap elini ýüzüne syldy.

Gahardan, namysdan ýaňa iki baka tolgunyp duran Gulbatyr serdaram şeýtdi. Gyrçuw sakgally kişem, onuň ýoldaşlaram, göwünlü-göwünsizrägem bolsa ellerini galdyrdylar.

Şondan soň olaryň barysynyň bady gaçdy. Umyt aýnalary daşa degem deý çym-pytrak boldy. Telim gün bări ýol ýöräp, edip gelýän tamalarynyň bir ujy baryp toraňña daňyldy. Onda-munda nägileçilikli sözler, „yňyl-çyňyl» eşidildi, ýone, barybir netije çykmajakdygyna gözleri ýetensoň gaty bir dyzabam durmadylar.

Şol wagtam Bamy tarapdan Gökdepä barýan uly göcüň ilk-ä tozy, soňam özi göründi. Hemmeleriň nazary şol tarapa gönükdı. Olaryň golaýlaryna sabyrszlyk bilen garaşdylar. Birneme ýakynrak gelenlerindenem hälki gyrçuw kişi böküp bir ädim öne süýşdi-de:

– Bular biz obaň adamlary, Bamylylar – diýdi.

Bosgunlaryň bolup gelişleri gaharly. Yüzlerinde gazap ody ýanyp dur. Üýşüp duranlaryň arasynda han-begleriňem bardygyny bilensoňlar-a olar içki harasatlaryny gizlejegem bolmadylar. Esasanam ýaşuly adamlar käýinmäge ilgezek boldular. Olaryň biri Gulbatyr serdara tarap barmagyny çommaltdy-da:

– Bigaýratlar! Nämüçin obany ýaga taşlap gaýtdyňz? Ýaryňz galaýanyňzda bolmadymy düýn şo ýerde? Duşmanyň söbügiňizi sydyrdyp gelýänini bilip gaçan ekeniňiz-dä.

Bir ýaşrak gelinem ýasmagyny aşagrak düşürdi-de, bilezikli ak gollaryny hälki gelen bir bölek atla tarap galgadyp goýberdi.

– Şolarça-da bolmadyňz! Çopanlarça-da iş bitirip bilmediňiz.

Olar sürülerini gorap heläk boldular, siz bolsaňyz...

– Basymrak göcüň, diýip aýdyl-da size! Göterilibermeli ekeniňiz-dä biziň yz ýanymyz bilen – diýip, Gurbanmyrat işan gaharly seslendi. – Bendesenliler düýn göcdüler. Näme üçin haýal-ýagallyk etdiňiz?

Başga bir ýaşy durugşanrak, köneräk bürenjekli, bir gözü gymşygrak aýal sesini örküji tüňerilip duran ullakan burnunyň içine salyp:

–Äý, bolýa-da siziňkem... – diýdi-de, duşlaryndan geçiberdi.

Göcüň soňy tamamlanyberende, gyrçuw sakgally kişem ýoldaşlary bilen Bamylylaryň yzyna düşdi. Ýone, olar öylere girip

ýaralylaryny almany hem unutmazylar.

Bu ýagdaý Gulbatyr serdaryň namysyny öňküdenem beter joşdurdy. Onuň şol wagt ýeke özi gitmelem bolsa duşmanyň mallara talaň salan böleginiň üstüne atlanasy, baryp olar bilen darkaş gurasy, mallary ellerinden alyp eýelerine gowşurasy geldi. Ýöne, hyýal-hyýal bolýar. Bir adamyň agyr goşunyň garşysyna edibiljek zady ýok. Onsoňam, Gurbanmyrat işanyň aýdyşy ýaly her kim özüce hereket ediberse ondan düzgün bolmaz.

Ol Gurbanmyrat işanyň:

– Beh, eglendiler-aý... – diýen sözüne özüne geldi. Gürrüň kimler barada barýandygyna düşünip o-da Dykma serdar dagynyň düýnki giden ugruna tarap seretdi. Ýöne, ýaňky geçip giden göçegçileriň galdyryp giden goýy, çal tozanlaryndan başga hiç zada gözü düşmedi. Taryhy proza